

BORGES'İN “TANRININ EL YAZISI”NDA BOETHIUSCU FELSEFE

Fatma DORE*

ÖZ

Beşinci yüzyılda yaşamış Romalı filozof Boethius, en iyi bilinen eseri *Felsefenin Tesellisi*'nde, ölüm cezasına çarptırılması ve hapsedilmesinin doğurduğu ıstıraptan felsefenin yardımıyla kurtulur. Bu yöntem, yirminci yüzyıl Arjantinli yazar Jorge Luis Borges'in "Tanrı'nın El Yazısı" adlı kısa öyküsünün kahramanı Tzinacán tarafından da yansıtılmaktadır. Bu makale, iki eser arasındaki bu temel benzerliği diğerleriyle birlikte ortaya koyar. İlk olarak, iki eser arasındaki kimi yüzeysel benzerlikleri gösterir. Makalenin amacı için tamamen güvenilir kabul edilen her iki eserin anlatıcıları, fiziksel ve psikolojik işkenceye maruz kalan izole edilmiş mahkûmlardır. Her ikisi de, farklı iki dünyanın çarpışmasının itibardan düşmelerine neden olduğu tarihsel dönemlere aittir. Her biri bu iki sistemden eskisinin mensubu olarak önemli ve saygın konumlardayken yeni rejimin hışmına uğramışlardır. İkinci olarak, ki daha önemlidir, söz konusu eserler arasındaki felsefi benzerliği serimler. Yani her iki anlatıcı da zindanlarından asla kaçış olamayacağını farkında olmakla birlikte, ruhsal olarak bu gerçeğe teslim olmazlar. Bunun yerine, özgür zihinlerini kullanarak, tüm evrenin ilahi bir ilkeyle yönetildiği düşüncesine ulaşırlar. Böylece evrenin hakikatini bir bütün olarak kavradıklarından, hapishanedeki bireysel yaşamları da kaygılanmaya değmez bir hale gelir. Bu kavrayış onların tesellisidir.

Anahtar Kelimeler: Boethius, Roma Felsefesi, Borges, İspanyol-dili Edebiyatı, Zaman Felsefesi.

BOETHIAN PHILOSOPHY IN BORGES' “THE GOD'S SCRIPT”

ABSTRACT

The fifth-century Roman philosopher Boethius uses philosophy to counter the distress caused by his being imprisoned and impending death in his best-known work *The Consolation of Philosophy*. His method is also reflected by Tzinacán, the protagonist of a short story "The God's Script" by the twentieth-century Argentinian writer Jorge Luis Borges. This article reveals this fundamental similarity along with others between the two works. Firstly, this article demonstrates some superficial similarities between the two works. They are that the narrators of both, who are regarded as completely trustworthy for the purposes of this article, are solitary prisoners subjected to physical and psychological torture. Both are from times in which different worlds collide, which has resulted in their fall from grace. Secondly, and more significantly is the aforementioned philosophical similarity between them. That is that both narrators being aware that there is no escape from their prisons are not psychologically cowed by this fact. Instead, through the free usage of their minds, they philosophise that the entire universe is governed by a divine principle. And in seeing the universe as a whole, their individual lives in the prison are rendered as unworthy of concern. This comprehension is their consolation.

Keywords: Boethius, Roman Philosophy, Borges, Spanish-language Literature, Philosophy of Time

Atf: DORE, F. (2020). “Borges'in “Tanrının El Yazısı”nda Boethiuscu Felsefe”, İMGELEM, 4 (7): 343 - 362.

Citation: DORE, F. (2020). “Boethian Philosophy in Borges' “The God's Script””, İMGELEM, 4 (7): 343-362.

Başvuru / Received: 2 Kasım/November 2020.

Kabul / Accepted: 25 Kasım/November 2020.

Derleme Makale/Review Article.

* Doç. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye. E-Posta: dorefatma@aku.edu.tr. ORCID Number: 0000-0003-2804-4489

EXTENDED SUMMARY

The fifth-century Roman philosopher Boethius uses philosophy to counter the distress caused by his being imprisoned and his impending death in his best-known work *The Consolation of Philosophy*. In this work, Boethius demonstrates how to find solace in distress through philosophy, which in his book is represented as an actual character, a female being called Philosophy with whom the narrator engages in dialogue.

This philosophical approach is also reflected in Tzinacán, the protagonist of a short story by the twentieth-century Argentinean writer Jorge Luis Borges which is entitled "The God's Script" and which is found in his collection of stories *Aleph*. This article reveals this fundamental similarity along with other superficial similarities between the two works. It is to be noted that in order for this comparison to be made, the narrators of the two works are treated within the article as completely trustworthy. As for the comparison, firstly, this article will look at the superficial resemblances between the story of Borges and the work of Boethius. It will begin by revealing that the narrators of both are solitary prisoners subjected to physical and psychological torture. Tzinacán is effectively waiting for his death in a dungeon in which he has been imprisoned for so long as to forget the number of years he has been there. Moreover, he is also in a state of fear for he shares his dungeon with a jaguar that is separated from him only by a simple wall. Boethius in his imprisonment also has to deal with the psychological strain of having been unjustly sentenced to death on the basis of slander. This causes him to fall into a dark state of mind devoid of hope in which he laments that living a life of wisdom and virtue has brought him nothing. The second superficial similarity between Tzinacán and Boethius is that they both come from times in which different worlds collide, which has resulted in their fall from grace. Tzinacán, who was a high Mesoamerican priest, suffers as a result of the Spanish conquest of the Americas, whilst Boethius, who was a high official in Italy, suffers from the end of the Roman Empire in the west. The third superficial similarity is that both individuals have a high level of education within the context of their traditional societies.

In the second part of this study, the philosophical similarity, which is the more significant, between the works mentioned is discussed. It is that both narrators being aware that there is no escape from their prisons come to be psychologically unaffected by this fact. They both reach this serene state of mind via the active use of their intellects. Through the use of active thought, both Tzinacán and Boethius arrive at a profoundly altered conception of their

imprisonment. The point reached by the two will prove to be very similar. In the case of Boethius, he comes to compare limited human knowledge with infinite divine knowledge. According to Boethius, who approaches the matter within the framework of the nature of time-bound and non-time-bound entities, God's knowledge is different from that of man in that He sees all temporal events simultaneously and as such God is fully omnipotent in eternity. With this insight, Boethius conceives that everything temporal is under God's supervision and that nothing is coincidental. By understanding that there is no greater conception than the eternal God, Boethius realises that it is necessary to live life in this world by strengthening virtues and raising the spirit to supreme hope, because “we live before the eyes of a judge who watches everything.”

Tzinacán, looking for signs of God in the dungeon, finds the first sign in the spots on the skin of the jaguar. From this beginning, Tzinacán advances to the stage that God and the universe are one, and that God is in everything and everywhere, the future, the present, and the past is a collective intertwined and that he, Tzinacán, is one of the threads of that weaving. As a result, both characters feel that they have overcome the limited and blurred perception of the ordinary person to see the universe as it truly is in its absolute form. In this light, their individual lives in the prison are rendered as unworthy of concern. This comprehension provides them with a complete consolation and as such shows that Boethiusian philosophical consolation is manifested in Borges' story.

GİRİŞ

On dördüncü yüzyıl Avrupa edebiyatının en büyük siması Dante (1265-1321), *İlahi Komedya*'sının “Cennet” bölümünde şunları söyler:

“Yüce güzelliği görmenin sevinci
içindeki bu kutlu ruh, yalan dünyayı
açığa vurur akli erenlere.
Kovulduğu bedeni, yeryüzünde
Cieldauro'da dinlenmekte;
işkenceden, sürgünden ulaştı buradaki erince” (2011: 621).

Şiirde geçen "kutlu ruh", Romalı filozof Anicius Manlius Torquatus Severinus Boethius'tur (480?-525?¹), "Cieldauro" da, Boethius'un mezarının bulunduğu Pavia'daki San Pietro kilisesidir (Dante, 2011: 621, 128 nolu dipnot.) Dante, "Cehennem"inde, talihin tersine dönmesinden söz ederken de Boethius'u göz önünde bulundurur (De Filippis, 2014: 368; Goddard, 2011: 15-6). Goddard'a (2011: 15) göre Dante, Boethius'un dünyevi acılarla baş etmede onu hakikate ulaştıran Felsefe ile teselli bulmasını "model alarak Virgil'i" kendisine mürşit yapmıştır. Gönderme yapılan model Boethius'un *Felsefenin Tesellisi*'dir.² Boethius, suçsuz iken ölüme mahkûm edilmenin acısını, infazın gerçekleşmesine dek tutulduğu hapisanedeyken yazdığı bu eserde konuştuğu Felsefe'nin avuntusuyla bertaraf etmektedir.

Dünya edebiyatının bir başka büyük yazarı, yirminci yüzyılın en etkileyici öykücülerinden Jorge Luis Borges (1899-1986), *İlahi Komedya* için "içinde geçersiz tek bir söz yok" demektedir (Borges, 1999: 268). Gelgelelim, Borges'in *Alef* kitabındaki "Tanrının El Yazısı" adlı öyküsünde de Boethius'un *Tesellisi* güçlü bir şekilde yansımaktadır. Borges'in kahramanı Tzinacán, yaşadığı korkunç talihsizlikle mücadele ederken, Boethius'unkine benzer bir süreçten geçmekte ve onun gibi felsefi bir teselliye kavuşmaktadır. Bu makale, iddia edilen bu benzerliği, diğerleriyle birlikte göstermeyi hedeflemektedir. Bunun için benzer noktalar iki alt kategoride toplanacak ve bunlar sırasıyla iki bölüm halinde serimlenecektir. İlkinde yüzeysel olanlar, ikincisinde ise daha derin olan felsefi benzerlik ele alınacaktır.

Borges ile Boethius'un eserleri arasında ilk bakışta göze çarpan açık benzerlikler vardır. Öncelikle her iki başkahraman da mahpustur ve hücrelerinde yapayalnızdır. İkisi de fiziksel ve psikolojik işkence içindedirler. Hem Tzinacán hem de Boethius, farklı iki medeniyetin çarpıştığı tarihsel bir dönemdedir ve bunun mağduru olmuşlardır. İkisi de meraklı, parlak ve işleyen bir zekâyâ sahip, kendi dünyalarında yüksek mevkilerin bilge ve saygın adamlarıyken büyük bir düşüş yaşamış ve hayatları alt üst olmuştur. Bu hususlara çalışmanın birinci bölümünde detaylı olarak değinilecektir.

Belirtmek gerekir ki söz konusu iki eser "benöyküsel" (*autodiegetic*) anlatı tekniğiyle yazılmışlardır. Bu teknik, Sözen'in (2008: 172) ifadeleriyle, anlatıcının öyküde, ya öykünün ana kahramanı ya da bir gözlemci konumundaki bir karakter olarak yer aldığı anlatıdır ve anlatıcının söz konusu edilen olayları belli bir ölçüde ya da tümüyle yaşamamasının veya belli bir

¹ Boethius'un doğum ve ölüm tarihi hakkında bir kesinlik olmadığından çeşitli kaynaklar tedbir açısından "soru işareti" koymaktadır.

² Boethius (2011). *Felsefenin Tesellisi*, Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayınları, İstanbul. Eser, bundan böyle FT şeklinde geçecektir.

ölçüde ya da tümüyle düşlemiş olmasının bir önemi yoktur. Çalışmada, iki eserin birbiriyle kıyaslanabilmesi amacıyla, anlatıcılarının söyledikleri mutlak doğru kabul edilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, iki eser arasındaki felsefi benzerliğe odaklanılacaktır. Hem Tzinacán hem de Boethius, fiziksel olarak hiçbir şekilde zindandan çıkamayacaklarının farkında olmakla beraber, içsel olarak tutsaklıklarına alışamazlar. Özgür zihinleri işlemektedir. Bu da onları felsefi düşünüşe götürür. Son kertede, tüm evrenin tanrısal tek bir ilke ile yönetildiği, her şeyin birbiriyle ilintili ve dünyanın da bunun bir parçası olduğunu görürler. Artık her ikisi de evrenin tanrısal görüdeki mutlak resmini zihinlerinde görebilmektedir. Varlığın bu ontolojik hakikatine erişince hapisteki bireysel yaşantıları gözlerinde bir hiç mesabesine iner. Ve bu, onların tesellisidir.

İki Eser Arasındaki Yüzeysel Benzerlik

Borges'in hikâyesinin kahramanı Tzinacán ile Boethius'un otobiyografik eserinin anlatıcısı, yani kendisi, arasındaki yüzeysel benzerliklerden birisi, değinildiği gibi ikisinin de hapsedilmiş olmasıdır.

Tzinacán, içine atıldığı mağara benzeri zindanın karanlığını “benim günlerimle gecelerim arasında ne ayırım olabilir ki?” (Borges, 2015: 147) şeklinde dile getirir ve doğal olarak özgür olmak ister, ancak buradan kurtulmasının tanrısal bir müdahale olmaksızın imkânsızlığının da altını çizer. Üstelik hapis yattığı yılların sayısını bile unutmuş olan Tzinacán'ın, kendisini “bir zaman genç, bu zindanda volta atabilen” biri olarak betimlemesi, mahpusluğunun bir insan yaşamı için şaşırtıcı derecede uzun olduğuna işaret eder. Elbette geçip giden yıllar onu fiziksel ve duygusal bakımdan da çökertmiştir, zira “ölüm oturduğunda beklemekten başka”(Borges, 2015: 143) elinden hiçbir şey gelmemektedir.

Benzer şekilde mahkûm Boethius da, hayatının akışını sert bir şekilde değiştiren kaderin onu içine attığı felaketle cebelleşmektedir. Bu halini, hapisanede yazdığı, bahsi geçen eserinden öğreniyoruz. “[Y]ürek sızlatıcı” hapisaneyi ve mahkûmluğunu “zalim kaderin hoyrat davranışı” (FT 59) olarak yorumlayan Boethius, eserinin başında bu yeni durumunu, tıpkı Tzinacán gibi, eskisiyle kıyaslar:

“Bir zamanlar gençlik ateşiyle şiirler yazan ben,
ah, şimdi kederimi hüznü ezgilere döküyorum (...)
yanık dizeler buluyor yüzümü gerçek gözyaşlarına” (FT 43)

Açıktır ki hem Tzinacán, hem de Boethius'un zindana atılmaları, çatışan iki düzenin bir sonucudur. Her ikisi de eskisine ait olup, yeni düzenin gazabına uğramışlardır.

Tzinacán, Borges'in kurgusal öyküsünde geçen bir karakterdir, ancak tarihsel bir bağlama oturduğu da açıktır. Bu bağlamın izi, öyküdeki Pedro de Alvarado ve Moctezuma isimleri aracılığıyla sürülebilmektedir. Moctezuma ile Meksika'da kurulup gelişmiş olan antik Aztek medeniyetine gönderme yapılmaktadır. II. Montezuma olarak da bilinen Moctezuma, işgalci İspanyolların Meksika'ya ilk girdikleri sırada Azteklerin kralıdır (Levy, 2008: 4; 343). Pedro de Alvarado ise, 1519'da Meksika'nın ilk istilacıları Hernan Cortes'in atlı birliğinin başına getirdiği komutanıdır (Diaz del Castillo, 2008: 28). Kendisi de bu olayda bir asker olan Diaz del Castillo (2008: 210-2), yazdığı eserde Alvarado'nun, Aztek halkına gösterdiği acımasız ve sert tutumlarından söz eder ki bunlar arasında, dini bir festival sırasında Alvarado'nun adamlarını yerli halkın üzerine salıp onları kıyıma uğrattığı olay da vardır. Dolayısıyla, Borges'in kurgusunun tarihsel bir zemini bulunmakta ve hikâyenin karakteri, bu dönemde üst düzey bir din adamını canlandırmaktadır. Bu detay, Tzinacán'ı bir bağlam içerisinde değerlendirebilmemiz açısından önem arz etmektedir.

Boethius'ta ise benzer durum tarihsel bir gerçeklik olarak cereyan etmiştir. "Roma'nın özgürlüğünü ümit etmekle suçlandığım" (FT 65) sözleriyle, yeni yönetimdeki Ostrogotların arkasından iş çevirdiği ithamıyla başlayan gergin sürece işaret eden Boethius, gerçekte, Senator Albinus ve Bizans İmparatoru Justinus ile olan temaslarından dolayı kral Teodorik tarafından ihanetle suçlanmış, Pavia'da hapsedilmiş ve 525'te de infaz edilmiştir (Stoppacci, 2014: 579). Onu suçlayanların bunu güya belgelerle kanıtladıkları iddiası karşısında, bunların "düzmece" olduklarını gösterebileceği bir savunma hakkının kendisinden esirgenmesinden yakınır, çünkü böylece elinde "herhangi bir özgürlük ümidi de kalma[mıştır]" (FT 65-66). Filozof, hak etmediği halde mahkûm edildiğine inanır (FT 69). Tıpkı, ülkesini istila eden Pedro de Alvarado'nun, Tzinacán'ı haksız yere "ölümlü yaşamım süresince asla dışına çıkmayacağım" (Borges, 2015: 144) dediği zindana atması gibi. Ancak burada, Tzinacán ile Boethius'un durumu arasındaki bir farkı belirtmek gerekir ki ilki, belirsiz bir zamana ikincisi ise ölüm cezasının infazına kadar zindana atılmıştır.

İkisi de, hapisshanede hem bedensel hem zihinsel işkence çekmektedir. Tzinacán "[ş]imdi, bir büyü yardımına yetişmezse, şu toz topraktan yekinecek gücüm yok" ifadesiyle, atıldığı zindanda "kısıtılmışlık" ve "bitimsizlik" hissini duyumsatır. Bakıldığında, ortasından geçen bir duvarla ikiye bölünen hücrenin birinde kendisi öbüründe, duvarda açılmış parmaklıkları

pencereden bazen görebildiği bir jaguar bulunmaktadır. Onu bazen görmektedir, çünkü yalnızca öğleüstleri bir gardiyanın, ucunda kendisine ve hayvana su ve et parçaları olan bir halatı sarkıtmak için zindanın tepesindeki kapağı kaldırdığında içeri aydınlık sızmaktadır. Kısacık anlarda maruz kaldığı parlak ışığın gözünü acıtması bir yana, geriye kalan zamanın zifiri karanlıkta geçtiği bu yerde, vahşi bir yaratıkla tek başına olması kuşkusuz yoğun bir yalnızlık ve korku hissi uyandırmaktadır. Beslenme diyetinin bir hayvanla eşitlenmesinin psikolojik etkisi ise yadsınamaz. Dahası, Tzinacán'ın eli kolu bağlıyken kutsal putlarının “gözleri önünde yere çalınması”ndan yakınması, manevi değerlerine bir saldırı manasına gelir (Borges, 2015: 143-4).

Yanı sıra, “Piramidin yakıldığı gece, görkemli atlardan inen adamlar, beni kızgın demirlerle dağladılar” (Borges, 2015: 144) diyen Tzinacán, fiziksel işkence de görmüştür. Başrahip olarak tapınağın herkese açık olmayan kutsal yerinde bulunduğundan, onun gizli hazinenin yerini de bildiğini düşünen İspanyollar göstermesi için kendisini kamçılayıp sakatlamıştır. Zaten, Tzinacán'ın öldürülmeyip gayri insani bir şekilde hapsedilmesi, bir gün çözümlü altınları deşifre edeceğine inanıldığını ima ediyor. Gerçi, tutukluluk yıllarını hatırlamaması, onun artık herhangi bir konuda önemli bulunmadığı ve unutulmaya terk edildiği anlamına gelir.

Benzer şekilde Boethius da bedensel ve ruhsal işkenceden mustarıptır. Ona göre, talihsizliğin en ağır yükü, bir suçtan mahkûm edilen insanların, çektikleri her türlü cefaya layık görülmeleleridir: “İşte ben, bütün mülkünü yitirmiş, bütün rütbeleri çıkarılmış, şöhreti karalanmış, yaptığı iyilikler yüzünden cezalandırılmış bir haldeyim” (FT 71). Filozof, “[p]elte pelte olmuş deri”si, “titreyen halsiz beden”iyle yakındığı acı durumunda ölümün bile çok “tatlı gel[diğini]” belirtir, hatta öldürmeyip ömrünü bu halde uzatmasını kaderin kötü bir cilvesi olarak görür (FT 43). Zihnine gelince, “dünyevi meselelerin bulutlarıyla kararmış”tır (FT 51).

Boethius ve Tzinacán arasındaki yüzeysel benzerliklerden bir başkası, yeni yönetimin eline geçmeden önceki sistemde yüksek mevkilerde bulunmuş olmalarıdır. Zira, yukarda, tarihsel bağlamda aidiyeti, İspanyollar öncesi Orta Amerika medeniyetlerine dayandırılan Tzinacán, halkının taptığı antik tanrılardan birinin “son rahibi” olduğunu beyan etmektedir. Bir defa, temsil ettiği konunun son kişi olması, bu düzenin tamamen yıkıldığını ifade eder. Diğer

yandan, yüksek bir medeniyette³ sahibi olduğu bu mevki çok önemlidir. Nitekim İspanyolların kutsal putu onun önünde kırmaları, putun, Tzinacán'ın emanetinde olduğunu gösterir (Borges, 2015: 143-4). Bunun yanı sıra hazinenin yerini "ağzından almak" için kendisine işkence edilip öldürülmemesi de bu çok kritik bilgiye sahip olduğunun emaresidir. Bundan başka, yâd ettiği "kutsal bıçak", başrahip sıfatıyla en önemli ritüellerden biri olan kurban seremonisinin kendisi tarafından yapıldığına işarettir (Borges, 2015: 147).

Bir senatör ailesinden gelen Boethius ise, hâkimiyetleri altına girdikleri Ostrogotlarla başlangıçta bir uzlaşma ve diyalog politikası benimsemiş ve yeni hükümette görev almıştır. Stoppacci'ye göre, kamu görevlerinde giderek yükselen Boethius, 510'da en yüksek dereceli idareci olarak *consul*, 522'de de resmi makamların başı anlamına gelen *magister officiorum* unvanlarını almıştır (Stopacci, 2014: 579, orijinal italik). Ancak daha sonra, De Filippis'in (2014: 363), doğrudan etkisini "genel kültürel çöküş" olarak değerlendirdiği siyasal kriz ortamında yönetimle arası açılmıştır. Boethius'un, "bu durum beni onursuz insanlarla ciddi ve amansız bir uyuşmazlığın içine sürükledi" (FT 61) sözlerinde, bu iki sistem arasında gerildiği görülebilir.

Kıyaslanan her iki karakterin de, son derece eğitilmiş kişiler olmaları aralarındaki bir diğer açık benzerlik noktasıdır. Bu minvalde Tzinacán'ın, öncelikle "Pedro de Alvarado'nun ateşe verdiği Quaholom⁴ piramidi"nin başındaki yetkili olduğu anlaşılmaktadır (Borges, 2015: 143). Bu, onun gizli şifreleri çözebilecek (Borges, 2015: 147), kehanette bulunabilecek bilgisi olduğunu kanıtlar. Zindandaki çileli zamanı doldurmak için aklının yöneldiği şey, tüm bildiklerini anmaya çalışmaktır. Bakıldığında, "taşa-oyulma yılanların sayısı" ya da "şifalı bir ağacın şaşmaz biçimi" gibi bunların bazılarını spesifik olarak işaret eden Tzinacán'ın, hem doğayı hem de sembolize edilmiş özel anlamları tanıdığını iletmek istediği anlaşılır. Zaten "böylece aslında *benim olanı* yeniden ele geçirdim" ifadesiyle de asıl işinin bilmek olduğunu açıkça vurgular (Borges, 2015: 144, italik bana ait).

Boethius'a gelince o, her şeyden önce Antik Çağ'dan Orta Çağ'a geçiş noktasındaki en önemli filozoflardan biri olarak gösterilmektedir (Eco, 2015: 63-4). Genel anlamda Orta Çağ'ı "karanlık" vasseden eğilimi eleştiren Umberto Eco'ya (2014: 13-4) göre, bununla beraber 1000 yılından önceki yüzyıllar oldukça karanlıktı, çünkü Avrupa'yı birkaç yüzyıl boyunca altüst

³ Zira Levy, birliğiyle Meksika Vadisi'ne vardığında Hernan Cortes'in, aslında Aztek Medeniyeti'nin kalbine girdiğini ve burada karşılaştığı şeyin teknik, tarım, alt yapı, eğitim, kültür gibi alanlarda ayrıntılı bir şekilde gelişmiş, çok güçlü ve doruğunda bir medeniyet olduğunu belirtir (Levy, 2008: 1-2).

⁴ Quaholom, eski Maya medeniyetinde yaratıcı tanrı olarak tanımlanmaktadır (Jordan, 2004: 85).

etmiş olan Barbar istilaları Roma uygarlığını yavaş yavaş yok etmişti. Eco (2014, 13; 2015: 64), işte imparatorluğun çöktüğü bu yüzyıllarda doğduğu için “Romalıların sonuncusu” olarak görülen Boethius’u, “değişmez gördüğü değerlerin çöküşüne tanıklık eden duyarlı bir entelektüel” olarak tanımlamaktadır. Kuşkusuz bu birikimde aldığı eğitimin payı büyüktür, zira Stoppacci’nin (2014: 579), hem Latin hem de Yunan edebiyatında mükemmel bir kültürel eğitime sahip olduğuna dikkat çektiği Boethius’un kendisi de bunu, felsefenin “sütüyle beslenme” olarak betimler (FT 51).

Çağdaşlarının da kendisini derin bilgilere sahip biri olarak andığı Boethius’un, bu durumda, zindan hayatını yalnızca dünyevi kayıplardan ötürü bir zulüm olarak nitelenmesi sığ kalır (Çotuksöken ve Babür, 1993: 91). Bu anlamda, yoksun kaldığı şeylerin başında kütüphanesini anması şaşırtıcı değildir ki bunu “yürek sızlatıcı” (FT 59) diye niteler. Masum iken idama mahkûm edilmeyi bir türlü içine sindiremeyen Boethius’a göre gerçekte hak ettiği şey “erdemle ödüllendirilmek”ti (FT 69). Bu beklentisini, doğal olarak, gençlik yıllarından beri “bütün erdemlerin öğreticisi Felsefe”nin (FT 53) yolundan ayrılmamasına dayandırmaktadır. Nitekim zindanda bedensel ve ruhsal anlamda çökmüş bir haldeyken, doğduğu ana yurdu için yaşadığı coğrafyayı değil de “eski Atina”yı (FT 79) gösterirken, ruhunun ve zihninin antik filozofların dünyasına ait olduğunu anlatmak ister. Dahası, hapiste diyalog kurduğu Felsefe’ye “sen de iftiralara kurban gittin de, benimle birlikte mahkûmiyet mi yaşayacaksın?” (FT 53) diye sormak suretiyle, mahkûmiyetini, kendisiyle özdeşlik kurduğu Felsefe’nin mahkûmiyeti olarak yorumlamaktadır.

Şu bir gerçek ki Boethius, Platon ile Aristoteles’in görüşlerini birleştirme üzerinde çalışmış, Aristoteles’in eserlerinden tercüme yapmış, mantık alanında yorumlar yazmış ve müzik konusunda da teoriler geliştirmiş bir düşünürdür (Eco, 2014: 338; Çotuksöken ve Babür, 1993: 91). Daha da önemlisi, ölümünden kısa bir süre önce, De Filippis’in (2014: 363) “Avrupa edebiyatının ölümsüz klasik eserlerinden biri” kabul edildiğini belirttiği *Felsefenin Tesellisi*’ni yazmıştır. De Filippis (2014: 367-8), Orta Çağ’da tüm kütüphanelerin bu eserden en az bir nüsha bulundurmaya özen göstermesini filozofa duyulan saygının kanıtı olarak değerlendirir.

Şimdiye kadar, Borges’in kahramanı Tzinacán’ın, Boethius’a ne kadar benzediği, tespit edilen yüzeysel noktalarla gösterildi. İkinci bölümde, felsefi anlamdaki benzerliği ortaya konacaktır.

İki Eser Arasındaki Felsefi Benzerlik

Belirtildiği gibi, her iki karakter de içinde bulunduğu zindanın taş duvarlarını aşamayacak durumdadır, ancak ikisinin de zihni zindanla kısıtlanmış değildir, bilakis sürekli sorgulama, anlama, çözme etkinliği içindedir. Daha da önemlisi, onlara felsefi düşünme becerisi kazandıran aklın bu aktif haliyle teselliye kavuşurlar. Şüphesiz burada Boethius'un teselliden kastettiği şey, başa gelen savuşturulamaz feci bir durum karşısında felsefi düşünüş yoluyla avuntu bulma, kendi özel halinde ise, somut olarak hiçbir şekilde değiştiremeyeceği zindan koşullarını ve ölüm cezasını kanıksamayı sağlayan barışçıl bir uyuma erişebilmesidir. Gerçekten de Felsefe, Boethius'a şunu söyler: "[S]eni götürmeyi amaçladığım yer [z]ihninde canlandırdığım gerçek mutlulu[k]tur" (FT 151).

Bu, Tzinacán içinde geçerlidir. Onun zihni de tüm olumsuz koşullara rağmen oldukça etkindir. İkisinin de arayış yöntemi rasyonel olmakla birlikte, başlarda biraz farklılık gösterir. Zira Tzinacán, zihninin tüm gücünü taş duvarları fiziksel olarak yıkabilecek tılsımlı bir sözü deşifre etmeye yönlendirirken, (Borges, 2015: 144, 148) Boethius kendisini, maruz bırakıldığı bunca acının, "evrensel Yaratıcı'nın büyük planının bir parçası olduğunu ve bir bilgeye özgü metanetle kabul edilmesi gerektiğini" kavramaya adar (De Filippis, 2014: 366). Gelgelelim, yoğun düşünsel bir deneyimden geçerek ikisinin de ulaştığı nokta aynı olacaktır. Nihayetinde Tzinacán'ın arayışının felsefi bir boyut kazanarak içsel bir dinginlik ve olana uyumu kanıksamasında *Felsefenin Tesellisi*'nin tezahür ettiği görülmektedir.

Aslına bakıldığında, Tzinacán'ın hapisteyken etkin bir düşünme halinde olduğu görülür. Piramidin yakılması, Tanrının putuna yapılan saygısızlık, atlı düşmanlar, onların işkencesi, zindana atılması, hepsi aklındadır. Zindanda da, bildiklerini hatırında tutmak için sürekli düşünen Tzinacán'ın aklına şu anki haline çözüm olabilecek, kökü geleneksel inançlarında olan bir fikir gelir. Tanrı, "zamanın sonunda yağma ve yıkım geleceğini önceden görerek daha Yaratılış'ın ilk gününde bu kötülükleri savuşturacak tılsımlı bir tümce" yazmıştır. Tabii, sıradan kimselerin bunun nereye ve nasıl harflerle yazıldığını çıkaramayacağını da bilen Tzinacán, bir rahip olduğundan bu özel bilginin belki kendisine açılacağını umar. Sonuçta, ancak "bir büyü" ile kurtulabileceğine inanmaktadır (Borges, 2015: 144).

Tanrının bu el yazısının, acaba nerede nakşedildiği merakıyla canlı cansız bütün varlıkları aklından geçirir: "Yeryüzü, baştanbaşa epeski biçimlerle kaplıdır, bozulmayan, sonsuz biçimlerle; aradığım simge onlardan herhangi biri olabilirdi. Bir dağ olabilirdi tanrının

söylemi, bir ırmak ya da imparatorluk ya da yıldız kümeleri.” Ardından, yüzyıllar içerisinde bir dağın yassılabileceği, bir ırmağın yatağını değiştirebileceği, imparatorlukların başkalaşımlara uğrayarak alaşağı edilebileceği ve yıldız kümelerinin de değişebilir oldukları yönünde akıl yürütür. Sonucunda “[g]ök kubbede değişme vardır. Dağ ve yıldız, bireydirler ve bireyler yok olur” diye düşünen Tzinacán, o halde “daha direngen, daha etkilenmez bir şey”e bakması gerektiğini anlar (Borges, 2015: 144-5).

Tzinacán’ın bu düşünme süreci, Boethius için Gilson’un “bir bütünün ayrılmaz bir parçası dediği rasyonalizmi”ni çağrıştırmaktadır (Gilson, 2003: 361). Zira tek başına bir hücrede tutuklu bulunan Boethius’un yaptığı da, iç dünyasına yönelmek ve akılsal bir tartışma ortaya koymaktır. Boethius, Felsefe ile konuşmaktadır, ancak bunun değinilen yalnızlık durumuyla çelişki yaratmadığını belirtmek gerekir. Çünkü eserde ikinci kişi gibi duran Felsefe, özgün cisimsel bir varlık olmayıp, De Filippis’in (2014: 366) de belirttiği gibi, filozofun zihninde canlandığı bir hayaldir. Gilson (2003: 425), durumu farklı bir bakış açısıyla izah eder: “Boethius, hapis günlerinde teselli etmesi için "sevgili felsefeden" yardım istemekte ve sevgilisi de ona Aristo’nun diliyle cevap vermektedir.” Gerçekten de, Felsefe’nin elbisesini tasvir ederken “alt kenarına Yunanca π harfi, yakasına da θ harfi işlenmişti” (FT 54)⁵ diyen Boethius’un, pratik ve teorik akıl kullanımına işaret ettiği söylenebilir ki, Orta Çağ düşünürleri de, *Felsefenin Tesellisi*’ni özgün düşüncelerle dolu bir felsefi derleme olarak yorumlamışlardır (De Filippis, 2014: 366).

Öte taraftan, her iki karakterin de bu düşünme sürecinin başında zorlandığı açıkça görülür. Karşılaştığı güçlüğü, “uğrunda ter döktüğüm bulmaca” diye niteleyen Tzinacán, bu zihinsel cebelleşmeyi, “[z]orlu çabamın güçlüklerini sayıp dökecek değilim. Kaç kere mahzene doğru haykırdım, bu metni çözmek olanaksızdır” şeklinde yorumlar (Borges, 2015: 145-6). Bu hal, Felsefe’nin bir hekim gibi tedavi edeceğini belirttiği Boethius’un “heyecan fırtınalarıyla iyice şişip sertleşen yara[ları]”nı önce yumuşatarak, kendisini “daha güçlü ilaçları almaya” (FT 81) hazırlamasında görülen aşamalı iyileşme sürecine benzemektedir.

⁵ II Yunancada (P) harfi olup, Politik’e, yani eylemsel hayata göndermedir; θ Yunancada (Th) harfidir ve Teoretik, yani düşünsel hayata işaret etmektedir (bkz. Erişim websitesi: https://www.gutenberg.org/files/14328/14328-h/14328-h.htm#Footnote_A_1), Erişim Tarihi: 08.07.2020]. Buna binaen, Boethius’un, “Felsefe Hanım” şahıslandırmasıyla pratik ve teorik akıl kullanımına işaret ettiği söylenebilir.

Her iki karakterde de, bu dünyayla sınırlı olmayan bir realite varsayıldığı görülmektedir. Bu minvalde fiziksel âlemden hareket eden rasyonel sorgulamaları giderek varlığın ontolojik hakikat arayışına dönüşmektedir.

Bakıldığında bilge rahip, kutsal sözün izini “[g]elmiş geçmiş tahıl, ot, kuş, insan kuşakları” (Borges, 2015: 145) gibi yaşantı âleminde ararken, birden bire bunların ilahi olanla bağlantısını keşfeder; bitişik hücredeki “jaguarın, tanrının niteliklerinden biri olduğunu anımsadım” diyen Tzinacán’ın bu keşfi, yine de sezgisel olmaktan çok mantığa dayalıdır, çünkü evrenin akılla anlaşılabilir bir yapısı olduğunu öngörür. O, tanrının bu bildirisini zamanın başlangıcından son insanların eline geçinceye kadar çözülmesi için jaguarların derisine gizlediğini, bu tasarının sürdürülmesi adına da jaguarların durmaksızın üremesini sağlayacağı şeklinde bir mantık geliştirir ve öbür hücredeki jaguarın da bu varsayımı doğruladığına inanır (Borges, 2015: 144). Bu noktada belirtmek gereken önemli bir husus, Tzinacán’ın “belki de Quaholom el yazısını daha önce bin kere görmüş” olsa da derin düşünmediği için sırrına eremediği bu kavrayışı “gizli bir bağış” olarak değerlendirmesidir. Aslında, bilgiyle hakikati kavramak hem Tzinacán hem de Boethius için kutsanmak olarak görülür (Borges, 2015: 145).

Zira tanrısal yazıyı çözmeye ilişkin, “bir gün bir cennetlikçe okunacağı kesin” (Borges, 2015: 144) diyen Tzinacán, kendisini de bu grup içinde görmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için bilfiil akıldan başka bir aracı da yoktur. Düşünme halini, kendisini yüreklendiren “dalıp-gitmeler” olarak betimleyen Tzinacán için “anlayış” mutluluktur. Hatta “imgelemi ve duygulanmayı aşan [bir] mutluluk”tur bu (Borges, 2015: 147). Onun, zihinsel kavrayışı mutlulukla nitelemesi Boethius’un felsefi yaklaşımını andırmaktadır. Zira mutluluğun gelip geçici şeylerde değil de, insanın içinde olduğunu düşünen Boethius da bunun akılla anlaşılabilirliğini savunur:

“Bir tek insan soyu yukarıya kaldırır mağrur başını,

bedenini dik tutar, bakar öylece yeryüzüne.

Dünyevi bir varlık olarak aklını yitirmedikçe,

bu duruş seni hep uyarır” (FT 345).

İnsanın rasyonel yöntemle hakikati kavramasını ise mutluluk olarak yorumlayan Boethius’un sözleri şöyledir: “Mutluluk akıl sahibi bir varlığın en yüce iyisi”dir (FT 113). En yüce iyi ise, hiçbir şekilde değişme kanununa tabi olmayan şeylerdedir (FT 115).

Felsefe'nin ağızından “dünyanın dümeninin kör bir rastlantıya değil, tanrısal akla bağlı olduğu”nu (FT 85) aktaran Boethius, zindanda perişan hissetmesini “dünyanın hangi dizginlerle yönetildiğini unuttuğu”na ve kaderindeki bu değişimlerin başında “bir yöneticisi” olmadan akıp gittiğini düşünmesine bağlar. Boethius, tanrısal yönetimin gerekliliğini şöyle izah eder:

“Her şeyin yöneticisi olan Tanrının iyi olduğu bütün insanlığın ortak düşüncesidir. Tanrıdan daha iyi hiçbir şey düşünülemeyeceğine, ondan daha iyi bir şey olmadığına göre, onun iyi olduğundan kim şüphe edebilir? Tanrının iyi olduğunu akıl bu şekilde kanıtlayabilir ve böylece onda mükemmel iyunin bulunduğunu bize gösterir. Tanrı mükemmel iyi olmasaydı, her şeyin yöneticisi olmazdı” (FT 201).

Buna göre yaşantı dünyası evrenin bir parçasıdır ve evrene de tek bir irade hükmetmektedir. Bu fikir, her iki kahramanda aşağıdaki gibi saptanmaktadır.

Tzinacán, başlangıçta tanrının sözünü herhangi belli bir tikel nesnede ararken, daha ileri bir düşünme safhasında “[m]utlakçı bir mantık ne çeşit bir tümce kurar?” diye sorar ve bulmacayı tümel bir boyuta taşır. İnsan dillerinde bile evrenin tümünü imlemeyen tek önerme olmadığına dikkat çekerek, mesela “kaplan dendikte onu peydahlayan kaplanlar, ona yem olan geyiklerle kumrular, o geyiğin beslendiği çimen, çimene analık eden toprak, toprağı doğuran gök de denmiştir” diyen Tzinacán'ın ulaştığı mantıksal sonuca göre, tanrısal düşüncede mutlak bir tamlık olması zorunludur. “Onun ağızından çıkan hiçbir sözcük, evrenden aşağı, ya da zamanın toplamından az olamaz.” Bunun karşısında insan dilini, tanrısal “dilini kapsayabileceklerini karşılayacak gölgeleri ya da kusurlu suretleri” ve “zavallı” bulan Tzinacán için tanrısal bilgi “hepsi, dünya, evren”i kapsar. Üstelik, bu mutlak bilgi “üstü kapalı değil, apaçık bir biçimde, zamanla bağımlı olarak değil, anında”dır (Borges, 2015: 146).⁶

Bu fikir, Boethius'ta sınırlı insan bilgisinin sonsuz tanrısal bilgiyle kıyaslanması şeklinde işlenir. Filozof, meseleye zamana bağlı olan ve olmayan varlıkların doğası çerçevesinde yaklaşır. Tanrı'nın varlığının zamansal olaylarla eşzamanlı olmadığını düşünen Boethius'a göre, zamansal olayların tümünü mevcut halleriyle aynı anda gören Tanrı'nın bilgisi de insanınkinden farklıdır (Leftow, 1991: 148-9). Tanrı, her şeyden önce sonsuzdur ve “sonsuzluk, sınırsız bir yaşama bütünüyle, aynı anda ve tam hâkimiyet” (FT 347) demektir.

⁶ Bu noktada, Borges'in “Tanrının El Yazısı”nı yazmadan yaklaşık on üç yıl önce Boethius'un ebediyete dair düşüncesiyle ilgili kafa yormuş olduğunu da belirtmek gerekir (bkz. Borges, 1999: 132).

Boethius, burada Aristoteles'ten⁷ ilhamla, zaman içinde bulunan hiçbir varlığın kendi yaşam süresinin bütününe aynı anda kavrayamayacağını ileri sürerek, "sonsuz bir yaşamı bütünüyle, dolu dolu ve aynı anda yakaladığı ve ona hâkim olduğu için geleceğin her ayrıntısından haberdar, geçmişin de hiçbir ayrıntısını kaçırmamış olan" (FT 349) tanrısal görünüm mutlaklığını savunur. Bu konuda, "Platon'u [da⁸] izleyerek", (FT 351) tanrısal zihnin sonsuz yaşamın bütün varlığını aynı anda kucaklayabilecek tek şey olduğuna⁹ dikkat çeken Boethius'un sözleri şöyledir: "Tanrının şimdisini, insanınkiyle kıyaslayacak olursak, nasıl biz bazı şeyleri geçici şimdimizde görüyorsak, o da her şeyi kendi sonsuzluğunda seyrederek" (FT 353). Çünkü ona göre, evrenin başlangıcında "eksiklik ve tamamlanmamışlık yoktur; tersine tamlık ve mutlaklık vardır" (FT 201).

Felsefi düşünme yöntemi Boethius gibi Tzinacán'ı da, varlığın tanrısal görüdeki anlamını kavrama seviyesine ulaştırmıştır. Belirtmek gerekir ki, Tzinacán'ın Tanrı anlayışı, Boethiuscu "ayrı" ve "benzersiz" bir yüce varlık gibi değil de, canlı cansız her şeyin bütünlüğünü ifade eden panteist bir tanrı tasavvurudur. Gerçekten de başlangıç aşamasında, Tanrı'nın mucizevi sözünü, zindanını paylaştığı jaguarın derisindeki desenlerde aramaya başlayan Tzinacán, bir anda onun da "tanrının niteliklerinden biri olduğunu" kavrar. Bunu, zindanın zemininde bir kum tanesi gördüğü bir düş üzerinden anlatır. Düşünde uyuyup uyandığı her sefer giderek artan ve sonunda zindanı dolduran kumların altında ölü yattığını görür. Bunun bir düş olduğunun farkına varıp tam silkinceği sırada bir ses ona şunları söyler:

"Sen uyanıklığa değil, önceki bir düşe uyanmışsın. O düş, bir başka düşle sarmalıdır, o da bir başkasıyla ve bu böyle sonsuza kadar gider, sonsuz da kum tanelerinin sayısıdır. Geriye dönerken izlemen gereken yolun sonu yoktur ve sen bir daha gerçekten uyanmadan öleceksin" (Borges, 2015: 146-7, orijinal italik.).

Tzinacán, zihnindeki bu tartışmayı "[düşlerin bir kum taneciği öldüremez beni ne de düşler vardır düşler içre]" (Borges, 2015: 147) kararlılığıyla noktalar. Böylece "[düşlerin

⁷Aristoteles, *Fizik*'te (2003: 203) zamana bağlı varlıklar için "zaman içinde olan her şeyin zaman tarafından sarılması zorunlu" derken, zamandan bağımsız varlıklarla ilgili "hep var olduklarından ötürü zaman içinde de değiller, çünkü zamanca sarılmıyorlar, onların varlığı da zamanla ölçülmüyor" demektedir.

⁸Aslında Wetherbee'ye (2009: 283) göre Boethius, "Platoncu ve Yeni Platoncu temaları entelektüel ve spirüal anlatılara evirmiş"tir.

⁹Platon, *Timaios*'ta (2001: 33-4; 38) şöyle demektedir: "[G]ök doğmadan önce günler, aylar, yıllar yoktu (...) onlar hep zamanın birer parçasıdır, geçmiş ile gelecek de ölmüş tözden bahsederken cahilliğimizden kullandığımız, zaman çeşitleridir. Biz o tözün sözünü ederken *vardı*, *vardır*, *olacaktır* diyoruz. Hâlbuki onun için ancak *vardır* diyebiliriz. *vardır*, *olacaktır* gibi sözler yalnız zaman içinde doğan, gelişen şeylere yaraşır. Çünkü onlar değişiklikten başka bir şey değildir. Ama aynı kalan, değişmeyen şey zamanla ne ihtiyarlar, ne gençleşir, ne de onun için hiçbir zaman vardı, şimdi olmaktadır veya gelecekte olacaktır denebilir."

labirentinden, sılaya dönercesine acımasız zindanına döndüm. Onun ıslaklığını kutsadım, kaplanını kutsadım, o ışık sızıntısını kutsadım, kendi ihtiyar, acılı bedenimi kutsadım, karanlığı ve taşı kutsadım” iç konuşmasıyla evrenin gerçekliğini olumlar ve bu noktada yaşadığı deneyimi aktarır: “Sonra unutamayacağım, iletemeyeceğim bir şey oldu. Tanrısalla, evrenle birlik gerçekleşti.” Artık düşle gerçeği birbirinden ayırdığı bu safhada görüşü nettir: “Tanrı, bir yalazda, bir kılıçta ya da bir gülün halkalarında görülmüştür. Ben çok ulu bir Çark gördüm”. Anlaşılmaktadır ki Tzinacán’a göre Tanrı her şeyde/her yerdedir ve bunu görebilmek için “akıl erdirebilmek” yetmektedir. Tüm zamanlar ve nesnelereyle gördüğü evrenin büyük ve tam resmidir aslında:

“Gelecek, şimdi, geçmiş ne varsa, iç içe biçim veriyorlardı ona, ben o toplam dokunun ipliklerinden biriydim, işkencecim Pedro de Alvarado da bir başkasıydı. Nedenlerle sonuçlar apaçık ortadaydı işte, hepsine akıl erdirebilmek için o Çark’ı görmem yetmişti, sonu olmayanı (...) Evreni gördüm” (Borges, 2015: 147).

Bu bakış açısında, “zihnin bir anlık ışınması sonucunda olup bitenin farkına var”dığını (FT 337) söyleyen Boethiuscu anlayış izlenebilmektedir. Gerçi Boethius bu hususu, Tanrının her şeyi önceden bilmesi ile insan iradesinin özgürlüğü arasında “varmış gibi görünen bir çelişki” (FT 317) üzerinden tartışarak böylesi bir bakışın, bilinen şeylerin ancak onu bilenlerin bilme yetisine göre bilindiğinin kavranmamış olması dolayısıyla bir yanılsama (FT 329) olduğunu ileri sürer. Epistemolojisini şöyle açıklar:

“Bir cismin yuvarlaklığını görerek başka dokunarak başka algıyorsun (...) Aynı şekilde insanı da duyularla başka, imgelemeyle başka, akılla başka, zekâyla başka türlü kavrarız. Çünkü duyular insanın maddeden oluşan biçimini algılar, imgeleme ise maddeye bağlı olmaksızın sadece biçimini algılar. Akıl bunun da ötesine geçer ve tek tek bireylerin hepsinin ait olduğu tümelin ışığında, insan türünü görür. Anlama gücü ise gözünü daha yükseğe çevirir ve dünyanın sınırlarını aşarak zihnin berrak görüşüyle o en saf biçime bakar” (FT 335-7).

Böylelikle, insanların yaşadığı kafa karışıklığını “tanrısal bilginin yalınlığını algılayamama” (FT 329) olarak tanımlayan Boethius, her işaretin sadece olanı gösterdiğini fakat işaret ettiğini oluşturmadığını (FT 335) belirtir. Filozof, her şeyin zorunlulukla meydana geldiğini ve önceden bilmenin de bu zorunluluğun işareti olduğunu, yani “olaylar[ın] önceden

bilinmiş olsalar bile, özgürce gerçekleşecek[lerini]" (FT 331-3) savunur. Örneği şöyledir: "[D]ört atın çektiği arabasına hâkim olmaya ve onu yönlendirmeye çalışırken seyrettiğimiz sürücüler (...) bu eylemler oldukları sırada bir zorunluluğa bağlı olmadıklarına göre, aynı şekilde olmadan önce de zorunluğa bağlı olmadan olacaklardır." Bu noktada, Kader ile İlahi Takdir arasında ayırım yapan Boethius, bütün olayların meydana gelişini düzenleyen evrensel düzene ebedi, her şeyi bilen ve zaman dışı olan ilahilik açısından düşünüldüğünde İlahi Takdir, zamansallığa tabi canlılar açısından düşünüldüğünde ise Kader dendiğini ileri sürer (De Filippis, 2014: 367).

Gilson (2003: 424-6), Boethius'un düşüncesinde Hristiyanlık'taki inayet kavramının da etkisi olduğunu savunur. Buna göre âlem Tanrı'nın eseridir ve oradaki hadiselerin hepsi Tanrı'nın gözetiminde olup hiçbir şey tesadüf değildir. Aristoteles'in hem tesadüfe hem de gelecekte vuku bulacak olaylara yer verdiğini hatırlatan Gilson (2003: 428-9), nedenleri olmayan şeylere tesadüf dendiğini ve bilginin konusu olamayacakları için bunlarla ilgili herhangi bir öngöründe de bulunulamayacağını, oysa Hristiyan felsefesinin hem özgürlük hem de Tanrı'nın ön-bilgisini kabul ettiğini belirtir. Boethius'un düşüncesi de bu yöndedir: "Bu düzen tanrısal öngörünün kaynağından çıkar ve bütün her şeyi kendine uygun yere ve zamana yerleştirir" (FT 313-5). Filozof, bu önbilginin hiçbir sınırı olmayan en yüce yalın bilgi olduğunu beyan etmektedir (FT 345).

Diğer yandan, Boethius'un olguların nedenlerini oranlarla açıklamasında Platon ve Aristoteles etkisi de gözden kaçmamaktadır. Zira Eco (2015: 66), Boethius'a göre insan ruhu ile bedeninin de bu oranlarla kozmosun armonisinde bulunduğu, böylece mikrokozmos ile makrokozmosun tek bir düğümle birbirine bağlanmış olduğuna dikkat çeker. Aynı şekilde Panti (2014: 881) de, Boethius'un burada Platon'un *Timaios*'ta sunduğu makro ve mikrokozmos ahenk düşüncesi ile ruhsal açıdan doğru ahengin, ruhun akılcı ve mantık dışı unsurlarının mükemmel bir dengesini gerektiğini savunan Aristotelesçi düşünceden faydalandığını savunur.

Tzinacán'ın bütüncül evren kumaşı, işte Boethiuscu bu düşünce ile dokunmuştur. Neticede her iki karakter de, sıradan insanın kısıtlı ve bulanık algısını aşarak, dünyayı ve insanın yerini evren bağlamı içinde görebilmiş ve bu mutlak tablo onlara tam anlamıyla bir teselli sunmuştur.

Çünkü Tzinacán aslında tanrının el yazısına, onu zindandan kurtaracak büyülü formüle ulaşmıştır: "[H]epsini anlayınca, kaplanın el yazısını da sökebildim (...) Tam kırk hece, on dört

sözcük”. Tüm evrenin temsil edildiği bu sözün gücü, doğal olarak sınırsızdır. Tzinacán’ın sözleri bu gücü tanımlar:

“Onu bir kerecik yüksek sesle söylesem, gücüm tanrı-gücüne ulaşacak. Onu söylemek bu taş zindanı ortadan kaldırmaya, geceme gün ışığı salmaya, gencelmeme, ölümsüzleşmeme, kaplanın dişlerinin Alvarado’yu öğütmesine, kutsal bıçağın İspanyolların göğsünü deşmesine, piramidi yeniden, imparatorluğu yeniden kurmaya yetecek” (Borges, 2015: 148).

Ne var ki felsefi bir olgunluğa erdiğinden dünyaya bakışı tamamen değişmiş olan rahip bu sözcükleri söylemeyecek, dahası kendinden vazgeçerek “Tzinacán’ı anımsamıyorum¹⁰ artık” diyecektir. Zira dünyanın özüne vakıf olmuş biri olarak bireysel şanssızlıktan yakınmak, olsa olsa bir düşünme eksikliğidir ona göre: “Ötekinin yaşamı, ötekinin ulusu nedir onun gözünde, kendisi artık hiç kimseyse. İşte bu yüzden formülü dile getirmiyorum, bu yüzden, burada karanlıkta yatarak günlerin unutuşa gömmesine bırakıyorum kendimi” (Borges, 2015: 148). Artık, bütün hayatın “[b]ir tek esenliği oluşturan sonsuz süreçler”den ibaret olduğuna (Borges, 2015: 147-8) ikna olmuş Tzinacán’ın acı ve kaygıları bertaraf edilmiştir.

Bu yönden bir karşılaştırma Boethius’ta da görülmektedir: “[B]ütün yeryüzü gökyüzünün kapladığı alanla kıyaslanacak olursa, iğne ucu kadar bir yer işgal eder” (FT 137). Bu mantıkla zindana hapsedilmişlik pek bir önem arz etmez, zira Boethius için mükemmel mutluluğun gerçeklikten uzak, boş bir hayal olan bu dünyada var olmadığı daha önce belirtilmişti. Ona göre “insanların zihinleri ancak tanrısal zihni seyre daldığında özgür olur” (FT 315). Aslında, “Aristotelyen ve Yeni Platoncu mutluluk anlayışının, sonsuz ve ilahi ideleri temaşa etmekle ilişkilendirildiği” (Mattila, 2011: 77) Antik Yunan geleneğini takip eden Boethius düşüncesini bir şiirle şöyle dile getirir:

“Her kim derin düşünceyle gerçeğin peşine düşer[se] (...)

gönül gözünü kendisine çevirsin (...)

her şeyi dışarıda arayan ruhunu çeksin geri

Gerçeğin tohumu içimizde tutunmuş ne de olsa,

¹⁰ Çalışmada kullanılan çeviride “anımsıyorum” şeklinde geçmektedir. Hikâyenin insicamı gereği yanlış olduğunu düşündüğüm sözcüğü İngilizce bir çeviriyle karşılaştırdığımda “anımsamıyorum” diye geçtiğini gördüm ve makalede ikincisini kullandım (bkz. Borges, 2000: 207).

felsefe savuracak onu, çıkaracak ortaya" (FT 115).

Boethius'a göre o halde, bu dünyadaki hayatı kötülüklerden uzak durarak, erdemleri derinleştirerek, ruhu yüce umutlara yükselterek ve âcizane yakarılıarı göğe sunarak yaşamak gerekir, çünkü "her şeyi seyreden bir yargıcın gözlerinin önünde yaşamakta[yız]" (FT 361). Kötüler için de, "aciz" nitelmesi yapan filozof, "bütün her şeyin en yücüsü"ni istememeleri ve dolayısıyla ele geçirememelerini "var olmaktan da tümüyle vazgeç[me]" olarak değerlendirir. Çünkü Boethius'un hesabına göre var olan her şeyin ortak amacını –sonsuz olan Tanrıdan daha iyi hiçbir şeyin düşünülemediğini- terk eden kişi, var olmaktan da vazgeçmiş olur. Görüşünü şu çarpıcı ifadeyle ortaya koyar: "[B]en kötü insanların kötü olduğunu reddetmiyorum, ama en saf ve en yalın şekilde onların var olmadığını söylüyorum" (FT 115).

SONUÇ

Bu çalışmada Boethius'un *Felsefenin Tesellisi* adlı eserinin, Borges'in "Tanrı'nın El Yazısı" adlı hikâyesinde yansıdığı gösterildi. Borges'in kahramanı Tzinacán'ın, Boethius'unkine benzer zorlu bir süreçten geçtiği ve onun gibi felsefi düşünmeyle teselli kazandığı açıklandı. İki eser arasındaki benzerlikler iki grupta toplanarak sırasıyla iki bölüm halinde ortaya kondu. Öncelikle yüzeysel benzerlikler belirtildi. Her iki eserin kahramanlarının bir hücrede yalnız başlarına hapsedilen, fiziksel ve psikolojik işkenceye maruz kalan siyasal mahkûmlar oldukları ifade edildi. İkisinin de, farklı iki dünyanın birbiriyle çarpıştığı tarihsel bir dönemde, eskisinin mensubu olarak mühim mevkilerde bulunurken yeni rejimin kurbanı olduklarına işaret edildi. Bu yüzeysel andırmalardan sonra ikisi arasındaki felsefi benzerlik ele alındı. Hapishane duvarlarını asla aşamayacaklarını bilmekle birlikte, zihin dünyalarında tutukluluğu içselleştirmediklerine dikkat çekildi. Sürdürdükleri rasyonel sorgulamayla dünyanın, evrenin yalnızca bir parçası olduğu ve bu bütünün tanrısal bir ilkeyle idare edildiği fikrine ulaştıkları açıklandı. Evrenin büyük resmini tasavvur edebildikleri zaman, bireysel acılardan yakınmanın gereksizliğine ilişkin ifadelerine yer verilerek böylesi bir kavrayışın onları avutan teselli olduğu izah edildi.

KAYNAKÇA

- Alighieri, D. (2011). *İlahi Komedya*, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, İstanbul.
- Aristoteles (2005). *Fizik*, Çev. Saffet Babür, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Boethius (2011). Çev. Çiğdem Dürüşken, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Borges, J. L. (2015). “Tanrının El Yazısı”, Çev. Tomris Uyar, *Alef* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Borges, J. L. (1999). *The Total Library: Non-Fiction 1922-1986*, ed. Eliot Weinberger, Penguin Books, İngiltere.
- Borges, J. L. (2000). *Labyrinths*, Çev. L. A. Murillo, Penguin Books, İngiltere.
- Çotuksöken, B. ve Babür, S. (1993). *Metinlerle Orta Çağda Felsefe*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Eco, U. (2014). “Orta Çağa Giriş”; “Felsefe: Giriş”, *Orta Çağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, (ed.) Umberto Eco, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, ALFA, İstanbul.
- Eco, U. (2015). *Orta Çağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*, Çev. Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul.
- De Filippis, R. (2014). “Boethius: Bir Uygarlığın Geleceğe Aktarım Aracı Olarak Bilgi”, *Orta Çağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar* içinde, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, ALFA, İstanbul.
- Díaz del Castillo, B. (2008). *The History of the Conquest of New Spain*, ed. David Carrasco, University of New Mexico Press, Amerika.
- Gilson, E. (2003). *Orta Çağ Felsefesinin Ruhu*, Çev. Şamil Öçal, Açılımkitap, İstanbul.
- Goddard, V. E. C. (2011). *Poetry and Philosophy in Boethius and Dante*, Doktora Tezi, Toronto Üniversitesi, 2011. Erişim websitesi: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/31760/1/Goddard_Victoria_EC_2011_1_PhD_thesis.pdf. Erişim Tarihi: 13.06.2020.
- Jordan, M. (2004). *Dictionary of Gods And Goddesses*, Facts On File, Inc., New York.
- Leftow, B. (1991). "Eternity and Simultaneity," *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers*, 8(2), 1991. DOI: 10.5840/faithphil19918220.
- Levy, B. (2008). *Conquistador: Hernan Cortes, King Montezuma, and the Last Stand of the Aztecs*, Bantam Books, New York.
- Mattila, J. (2011). *Philosophy as a Path to Happiness*. Helsinki University Print, Helsinki. Erişim websitesi: <http://ethesis.helsinki.fi/>. Erişim tarihi: 19.11.2020.
- Panti, C. (2014). “Boethius ve Müzik Bilimi”, *Orta Çağ: Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar* içinde, (ed.) Umberto Eco, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, ALFA, İstanbul.

- Platon (2016). *Devlet*, Çev. S. Eyubođlu ve M. A. Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Platon (2001). *Timaios*, Çev. Erol Güney ve Lütfi Ay, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Sözen, M. (2008). "Anlatıcı Kavramı, Sinematografide Anlatıcı Tipolojisi" *Selçuk İletişim*, 5(2), ss. 167-182, 2008. Erişim websitesi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177914>. Erişim Tarihi: 22.08.2020.
- Stoppacci, P. (2014). "Antikçağın Mirası ve Yeni Hıristiyan Kültürü Klasik Miras ve Hıristiyan Kültürü: Boethius ve Cassiodorus", *Orta Çağ: Barbarlar, Hıristiyanlar, Müslümanlar* içinde, (ed.) Umberto Eco, Çev. Leyla Tonguç Basmacı, ALFA, İstanbul.
- Wetherbee, W. (2009). "The Consolation: the Latin comemntary tradition, 800-1700", *The Cambridge Companion to Boethius*. (Ed.) John Marenbon. Cambridge University Press, Cambridge.